

Szemelvény Toroczkói Wigand Ede „Hímes udvar” c. művéből.

E. Wigand: Künstlerheim.

egészen úgy cselekedett, mint az a kőbányai Polgári Sörgyár, amely az iparművészeti iskola egyik tanárának egy védjegyért 10, azaz tíz koronát ígért különböző tárgyalások után, tekintettel arra, hogy a németek úgy ismeretesek a világ előtt, mint akik fogukhoz verik a garast, de a magyar gavallér volt mindig és az is marad.

LEVELESLÁDA

HAPAG ÉS TÁRSAI. Igen tisztelt szerkesztő úr! Mindenkor, amikor kinyitom valamely külföldi iparművészeti folyóirat friss számát, találok benne egy szemrehányást, amely nekünk szól. A Dekorative Kunst legutóbbi számában egy Burckhard nevű oceánjáró gőzös újonnan átalakított lépcsőcsarnokának, hűlgyszalonjának és lakószobáinak három müncheni iparművésztől származó, valóban kitűnő berendezését találok szemrehányásul a mi viszonyainkra. Talán tesszik még rá emlékezni, hogy a Hapag nevű másik nagy német hajósvállalat sokáig mily makacsul elzárkózott a modern iparművészet elől a konkurrens Norddeutscher Lloydal ellentétben, amely a szebbnél szebb hajóinak installálásával a legelső német tervezőművészeket bízta meg. Ekkor történt, hogy egy kitűnő német művészeti író, Scheffler Károly egy napilapban nyílt levelet írt Ballin úrnak, a Hapag igazgatójának, hogy hogy is van a Hapag avval a modernséggel, melynek nemcsak a hajógépek konstrukciójában, hanem a kajütök kényelmében és jó bútoraiban is

megvan a maga jogosultsága. Ballin úr nem felelt a levélre. Hanem egy pár hónap múlva kiadta a megbízást Bertsch, Niemeyer és Riemerschmid uraknak s azóta elkészült a Burckhard pompás berendezése. Így felel egy kapitalista úr. Vajjon mit gondol, kedves szerkesztő úr, ha minálunk teszem Lyka Károly nyílt levelet írna e tárgyban Lánczy Leó vagy Domony Móríc igazgató uraknak s megkérdeznék tőlük, hogy is áll a magyar iparművészet dolga az Adria vagy a Folyam- és Tengerhajózási gőzösein, ők is ilyen gavallérosan válaszolnának-e? És ha a Magyar Iparművészet, vagy a mögötte álló társulat írná nekik szorgalmasan a nyílt leveleket, nem jutnának-e a magyar állam szubvencióival búsán ellátott hajózási vállalatok ilyenmő kötelezettségeiknek tudatára? Tisztelettel Kozma Dénes építész.

A szerkesztőség válasza. Igaza van a levélírónak: az Adria és magyar társai nem válaszolnának. Sem a nyílt, sem a tit-

kos leveleinkre. A magyar iparművészet kifejezésnek mindkét szava olyan idegentül hangzik nekik, mint a botokudok nyelve. Ők ezalatt bizonyosan valami ködös etnográfiai fogalmat értenek, vagy fürdői emléktárgyakat, aminőket az ember a vasúti pályaudvaron vásárol. Ők tehát buzgón és szorgalmasan rendelik meg a hajóberendezéseiket az angol gyárhoztól (persze csak békeidőben) vagy jobb esetben az óbudai hajómérnököktől, de a magyar iparművészetéről az a véleményük, hogy az csak csináljon hamutálcákat. Széchenynek anno 1847 jobb véleménye volt rólunk, mert ő már akkor merte a híres biedermeier magyar asztalosmestertől, Steindl-től rendelni az első magyar dunai hajónak belső berendezését. Mi e lap hasábjain nem egyszer szóvá tettük az újabb dunai és tengeri gőzösknek művészietlen berendezését, nemzetközi hotelizlésre valló sivár „szalónjait” —, de mindaddig a pusztába hangzott a szavunk. Pedig magyar iparművészek s jó magyar iparosok munkájával még izlésesen is megtakarítást érnének el az anyagok szolidabb, tehát tartósabb volta révén. S ha már a művészet nem, legalább a profit emlegetése indíthatná meg e vállalatok szívét.

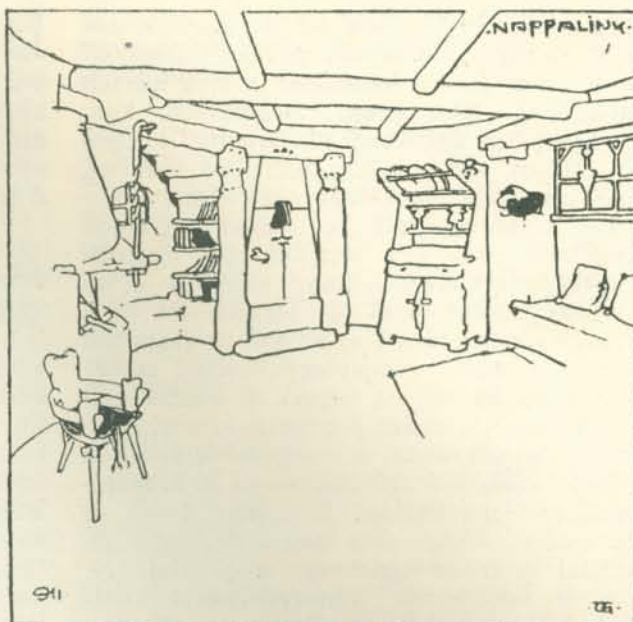
IN MEMORIAM

PETRIK ALBERT. Először csak egy kósza hír tudatta a halálát az orosz frontról, most egyre több a fájdalmas valósínűsége annak, hogy e borzasztó háború kulturális veszteségei közé oda kell számítanunk az ő

örökre való elfűnését is. Petrik Albert neve bizonyára inkább csak ismerőseinek és munkái élvezőinek soraiból váltja ki azt a mély megrendülést, mintsem a nagy társadalomból, melynek sikereire ez a szerény, szorgalmas, kissé zárkózott ember nem tartott igényt. Sajátos művészet volt az, melyben Petrik kiváló alkotásokat hozott létre: a műemlékek fotografálása. Nagy fotoművészeti tudása és finom építészeti intelligenciája hajtotta efelé s elsősorban talán erős magyar lelke, mely a multnak minden emlékére el tudott merengeni és minden csekélynek tetsző emlékekben régi kultúránk vallomásait csodáltatta meg vele. Bámulatos türelemmel, szinte zarándokúton járva, lefotografálta Magyarországnak minden valamirevaló építészeti és plasztikai emléket és hogy milyen architektónikus szépségek megragadásával, azt nem kell bővebben magyaráznunk e lap olvasóinak, akik látták a Magyar Iparművészet 1915. évfolyamában közölt szép felvételeit, melyek a régi Budapest építkezését, a művészi temetőről szóló cikkünket és a műemlékeink ismertetésének szánt tanulmányt illusztrálták. Csak finom stílusérzéssel és szinte műemlékrestauráló-szemmel bíró építész igazíthatta úgy be a fényképezőgép lenséjét, hogy az élő és dűledező emlékek minden konturja, finom árnyékjátéka plasztikus egyszerűséggel szólaljon meg a lemezen. Az idők távlatába helyeződtek így a dolgok, de egyúttal a jelen életét is élték, a fotográfiáinak szinte mindegyikén az ő szubjektívizmusa is megszólal. Háromezer vagy még több e fényképek száma s egyrésztülket, a Budapestre vonatkozókat, a „Régi Buda-Pest építőművészete” címmel ki is adta az Építő-munkavezetők könyvtárának négy kis kötete gyanánt. E képekhez igen pontos adatokat is fűzött, melyek Budapest régi építkezésének korszakaira világítanak rá. De nemcsak a fővárosra, hanem az ország többi részeire vonatkozó felvételei is megérdemlik, hogy egy nagyarányú, művészies publikációban lássanak napvilágot s az Iparművészeti Társulat legutóbbi választmányi ülésén ez a kérdés szóba is került. Egyelőre azonban még családi és jogi természetű akadályai vannak egy ily kiadvány közreadásának, amely a legszebb emléke volna egy hangyaszorgalmú élet hősiességének és hősi halálának.

K R Ó N I K A

ÉPÍTŐSTÍLUS ÉS NÉPMŰVÉSZET. Szócsaták folynak, pártok keletkeznek, egy halott magyar építész álmaiból programmok

Szemelvény Toroczkói Wigand Ede „Hímes udvar” c. művéből.

E. Wigand: Künstlerheim.

és teoriák virulnak ki és mialatt lassanként megérlelődik a kérdés, hogy miként is fejlődhetik ki építészeti és dekoratív törekvésekben magyar gondolkozásunk sajátos volta, a gyakorlatban tudatos és hívő fiatal építészeink egy csoportja nagyszerű példákkal személyesíti meg az ideált. Vágó József a háború ezernyi nehézsége közepette fenn a Vár tövében, szerényen félrevonulva megkonstruált és megalkotott egy családi lakóházat, a Grünwald-villát, melynek e részben való bizonyítóereje kétségtelen, magával ragadó és korszakos. A magyar díszítőművészet filológiai fontosságú kutatói immár Belső-Ázsia formakincseinek világában járnak. Az építészeti viták és kísérletek helyett itt kitergetni elének azt, amit látott, érzett és megnemesített a magyar parasztművészet motívum-kertjéből. Majd máskor, más alkalommal beszélgetünk e folyóiratban képek kapcsán arról, hogy a családi lakóház építésében mit jelent az Ostrom-utcai villa, mi van nagyszerű egységének, külső és belső architektúrájának fejlődéstani jelentősége a mi magyaros iskoláinknak Lajta-Vágó-Kozma által képviselt csoportjában. Most és itt csak egy csomó megültött akkordban akarjuk a szemlélővel megsejtenni, hogy e háznak falain, festésén, tapétákon, stuccóban, kövön, bronzon, fában, kovácsolt vason milyen magyar rapszódia hangjai viharzanak végig? Még ellenzőinek, sőt a féltékenyeknek is el kell ismerniök: egy csodálatos és szilaj magyar lélek virtuóz hangszerelése ez. Ha az építész kérdeznök meg szándékai felől, hogy dekoráló stílusa eszközeivel mit akart kifejezésre

juttatni, szerényen csak azt mondaná, a magyar díszítő dallamoknak építészeti értékesítését adom fajtánk hallatlanul színes hímfelt virágainak, fába vésett madarainak, kancsókra lehelt figuráinak tündérkertjét ültetem át céljaim szerint síkba, hullámzó felületre, más meg más funkciónak kitett épületrészletekbe. Csak egyszerű, de mélyen átgondolt kísérletek ezek egy bennünk élő történeti vágyakozás elérésére, hogy tudniillik a mi magyar középületeink és lakóházaink ne a nekünk idegen, tőlünk egyre jobban elszakadt korok és népek motívumgyűjtéséből táplálkozzanak, hanem azt vegyék át díszítő céljaikra, ami itt fakadt a népnek ezernyi játékos munkaalkalmán, a mángorló-lapickán és husvétli tojáson, a szüregalléron és a babsütőmintán. Kiapadhatatlan leleménye ennek az építésznek. Ahogy ezer meg ezer formát átstilizál, ritmusba foglal, egy síkot teleír velük, a vonalaknak könnyedségével szinte zsonglór-művészetet űz. De az avatott szem mégis észreveszi, hogy e formák, tulipánok, liliomok, tányérrózsák, pacsirták mialatt a megnemesedés útján idáig eljutottak, az anyaghoz alkalmazkodtak. A véső, a kovácsoló kalapács, a pirogránit forma, a textil-appretura, a cizellőr szerszáma szabja meg e motívumok kialakulását, nem grafika ez, nem divatos játék mindnyájunknak fülébe mászó szólamokkal, hanem az anyagismeretben megérett férfitudás uralkodása a díszítő formákon. Vágó József egy nagyszerű feladattal lendíti tovább a maga építészeti fejlődését: a tektonikus ridegségnek a szűkreszabott szerkezeti elemeknek logikájába beleülteti a maga magyaros, szubjektív vallomásait. Szerény, csak a hozzáértőnek imponáló épülettömegét belül a színek és vonalak zengéseivel teszi gazdaggá. Nem szabad elfelejteni, hogy e gazdagságban egy olyan megrendelő állt mögötte, akinek liberalizmusa, megértése és bőkezűsége épp oly páratlan a magyar építészeti történetében, mint az a szorgalom és aprólékosság, mellyel a művész fantáziáján kívül a munkáltatót megajándékozta. Nem egy ilyen füzetet, mint a mienk, hanem e folyóiratnak több kötetét lehetne megtölteni a rajzokkal, amelyek a mesterember, a detailozás számára kiállításra kész, grafikailag és szakszerűség szempontjából bámulatatosan precíz rajzokban csupa új, meg új épület-, bútor-, veret-, szövet-, burkolat- stb. részlethez adnak gondosan részletezett, pontos és artisztikus mintát. A kritika szempontjai sokfélék lehetnek: e kvalitás előtt, a csodás szorgalom e bizonyítékai előtt meg kell hajolni. A talentum nemcsak találatkonyság kérdése. Már Göthe megmondta: a talentum a türelem próbája.

BAUMHOR Vilmos budapesti asztalos mes-ter annak kijelentésére kér fel bennünket, hogy a lapunk legutóbbi számában közölt Szirontai Lhotka István által tervezett szobaberendezések asztalosmunkáinak tulnyomó része Székács Gyula rendelésére az ő műhelyében készült.

AWELTNER-ALAPÍTVÁNYNAK pályázati feltételeit legutóbb módosította az alapítvány bírálóbizottsága. Eddig nem akadt pályázó iparművész, mert a pályázati feltételek olyan követeléseket támasztottak, amelyeknek megfelelni tudó pályázó nem akadt. Ez okból a bizottság a gyakorlati életnek és lehetőségeknek megfelelően módosította az alapítólevél egyes kikötéseit. Mihelyt az alapítólevél módosításait a kultuszminiszter jóváhagyja, a pályázatot kiírják, úgy hogy még ez év őszén a tanulmányi jutalomdíj, mely külföldi tanulmány vagy műhelyalapítás céljaira adományozható, már ki lesz adható. A pályázatot az iparművészeti iskola igazgatósága fogja kihirdetni.

AMAGYAR IPARMŰVÉSZEK TESTÜLETE május hó 12-én tartotta meg Árkay Aladár elnöklésével ez évi rendes közgyűlését. A választmány jelentése sajnálatos állapítja meg, hogy bár az igazságügyminiszterium új palotája berendezéseivel kapcsolatban több ízben mozgalom indult illetékes körökből arra, hogy a belső kiképzés művészivé tétele érdekében a magyar iparművészek is szóhoz juthassanak, a kilátásba helyezett megbízások mindeddig elmaradtak. Menyhért Miklós javaslatára kimondta a közgyűlés, hogy a testület a legközelebbi jövőben a város közepében létesítendő iparművészeti bolthelyiségnek kellő művészi anyaggal való ellátását fogja megszervezni. Elnökké Menyhért Miklóst, alelnökké Moiret Ödönt és Szablya Frischauf Ferencet, választmányi tagokul Benkhardt Ágostont, Helbing Ferencet, Kölber Dezsőt, kőrösfői Kriesch Aladárt, Ligeti Miklóst, Pogány Mórict, Telcs Edét és Vesztróczy Manót választották meg. A számvizsgáló-bizottság tagjai lettek: Barta Ernő, Berán Lajos és Szász Vilmos.

MUNKABIZOTTSÁG. Az Iparművészeti Társulat választmányának kebeléből legutóbb egy új bizottság alakult, melyet a jegyzőkönyvek hol propaganda-, hol munkabizottságnak neveznek és amely egyrégebbi szűkebbkörűnek tervezett művészi nevelési bizottság átalakításából keletkezett. E munkabizottságnak, mint a neve is jelzi: a Társulat választmányának munkáját kell előkészítenie s így közvetve az Iparművészeti Társulat egész működésének irányítójává kell válnia. Szer-

vezete, hatáskörének megállapítása csak most készül, de annyit máris meg lehet állapítani, hogy az új bizottságnak havonként legalább egyszer kell üléseit tartania s azokon a Társulat akciójának minden részletkérdését diskusszió tárgyává tennie. Ez idő szerint a társulati bolt kérdése áll a munkaprogram előterében, de foglalkoznia kell még a munkabizottságnak az iparművészeti műhelytelep kérdésével, az iparművészeti munkaközvetítés megoldásával, a magyar iparművészeti termelés egyes ágazatainak szükségleteivel, a felolvasások és vándorgyűjtemények munkájának újrafelvételével és a taggyűjtés kiterjesztésének eszközeivel. Ezeken kívül természetesen még egész sereg, a Társulat jövőjét érdeklő kérdés vár megoldásra, főként amaz idők számára, amikor a békegazdaságra való áttéréssel ipari és iparművészeti tervezeteink sem maradnak pusztán jámbor óhajítások. A munkabizottság tehát — mely elnökül Telcs Edét választotta —, ha a hozzája fűződő reményeket beváltja, a magyar iparművészeti ügyeknek legbefolyásosabb szervévé válhatik.

BARÁTSÁGPOHARAK. Ezek is a jó és kedves biedermeier-kor ajándékai. Színes, csiszolt vagy vésett üvegpoharak, melyek egy-egy régi vitrinben maradtak meg s valamikor nagyapáink idejében ifjú barátságokból származtak. Jó cimborák vagy szeretők ajándékozták egymásnak, néha az évszám, a tanulóhely képe, sőt a név is rá volt vésva a pohárra s éppen az, hogy törékeny üvegből volt, adta meg az ajándékozó megnyugvását: annál gondosabban fogják őrizni az ő emlékét. A legtöbb családi ereklyeként ránk maradt színes pohárnak valamely ajándékozás, egy gyengéd felbuzdulás volt az eredete. A múlt század elején szinte versengtek egymással a cseh gyárak ezeknek az előállításában. Az ő tarka poharaik lassanként kiszorították az angol poharakat is, melyeket pedig igen magas áron fizettek. Egyedüli hiányosságuk az volt akkoriban e biedermeier-poharaknak, hogy nem volt megfelelő díszítésmódjuk, mely az üveg anyagához igazán hozzáillt volna. Csak mikor a tizenhatodik századi poharak díszítést kezdtek rajtuk alkalmazni, akkor találták meg az üvegnek megfelelő ornamentikát. Ennek a díszítésmódnak viszont nem volt meg a továbbfejlődésre való lehetősége. Ma egészen más a helyzet. Ma egész sereg művész — főleg osztrák — foglalkozik nagy szeretettel és hozzáértéssel, hogy a cseh és rajnai meg sziléziai gyárakból kikertülő üvegeknek finom és nemes díszítésként legyenek. S ma aránylag csekély költséggel lehet a régiekhez hasonló piros, zöld és sötét-kékszínű poharakból egész kis gyűjteményt

vásárolni, olyasmint, amivel az ember a legvonzóbb kapcsolatokat teremtheti meg a barátságai számára.

HOGY UTÁNOZTÁK HAJDAN AZ ÉBENFÁT? Pálos Ede úr, győri főreáliskolai tanár, aki a régi magyar irodalomnak szorgalmas bűvára, közli velünk a tizenharmadik század nagy nyelvészének, Révai Miklósnak alábbi receptjét, melynek az volt a címe: „Indiai fekete fának mását tsinálni“ s nyilvánvalóan az ébenfaasztalosok használatára készült. A recept szószerint való eredetijében így hangzik:

„Erre a' végre az a' legjobb fa a mellynek legkevesebb erei és rostjai vagynak, s egyszersmind sima, egyenlő és kemény, s így, a' színét kivéven, a melly már természetében leginkább hasonlít ehez a Indiai fához. Legjobb ide az ép körtvély fa. Ezt Brazíliai faforgatással addig főzi az ember, míg viola színűvé nem leszen. A' börszön közé tímsót kell veiní, a' börszön mértékére nézve $\frac{1}{14}$ résznyit. S addig míg forró a' festék a' körtvély fát kemény borostával vagy kefével kell dörgölni. Azután reszelt vas porra (Limatura mastix) etzetet tölt az ember, azt illeszt hamun tartván: s' ha ezzel megkeni a' viola színű fát, szépen megfeketül tőle. Ha az ember még tartósabb színt akar ennek a' fának adni, még egyszer viola színbe mártsa, és azután fesse ismét feketére a vas poros etzettel. Ezzel egymás után így tselekedhetik. Minek utána a' fa jól megszárad, viaszszal kell megfényesíteni, a' mellytől azután szépen tündökleni fog. Bánhatol ezzel más módon is. Törj össze 8 lot gallest darabosan, végy hozzá két lot börszönt, két lot gállitz követ, egy lot grüspanit, vagy rézvirágot: mind erre tölts két itze vizet, és főzjed illeszt szenen fél óráig. Ezt a' megfőtt festéket szűrd le vásznan, dörgöld vele a' fát négy, öt, hat óráig. Ezután hagyjad megszáradni, hogy tekkéletesen meg feketítess reszelt vas poros etzettel, a' mellyel háromszor négyszer is bé kenheted. Két lot reszelt vasporra illeszt fél meszely erős borettetet. Tarthatod ezt néhány napokig lágy meleg helyen. Ha nem győződ a' varakozást, mindjárt lefőzheted félig egy tsuporban. Lehet még más módon is tselekedned. Ha a' fát arra a' formára faragdad, a' melyre akartad, dörgöldjed azt simító kövel, annak utána így tselekedjél. Tölts egy mázas fazékba két itze bor etzetet, négy lot reszelt vas port, fél font darabos gallest. Ezt hagyjad néhány napig meleg helyen állani, annak utána tölts még hozzá fél meszely bor etzetet, és nyoltz lot gállitzkövet, és egyszer a' tölznél forraljad fel. Ezzel az így készült festékkel, dörgöldjed és kenjed a' fát négy, öt, hat óráig. Ha azután egészen megszárad, először simító kövel dörgöldjed, az utána fényesítsd viaszszal“.

ÉPÍTÉSZETI TÉVUTAK. Két német építész, akiket a háborús sors belga földre vetett, látta azt a megdöbbentő anyagpazarlást, pénzpocsékolást és díszhalmozást, melyet az elmúlt évtizedekben az építészek világszerte, de kivált Belgiumban a középítkezés terén véghezvittek. Az álmonumentális törekvés a nagyvonalúságot azonosította a tornyokkal, kupolákkal, oszlopcarnokokkal, lépcsőházakkal és egyéb ilyen elemekkel való

hatáskelvéssel és a nagy feladathoz s bőséges pénzforrásokhoz jutott építő, amikor végre mód adatott neki, hogy a városkép körvonalaiiba illeszkedjék bele, nem akarta elszalasztani az alkalmat, hogy a fényűző építkezésnek egész hangszerkészletét igénybe vegye. Így keletkeztek világszerte azok az igazságügyi paloták, városházák, iskolák, postavárak, pályaudvardómok és más középületek, melyek egy túltáplált burzsoáziának vagy egy milliárdokkal dolgozó államháztartásnak természetes tükörképei az architektúrában, de a kor anyagszerűségi elveinek mereven ellentmondanak. A két német építész, Cürlis és Stephany, erről a hallatlan pocskolásról könyvet is írt „Die künstlerischen Irrwege unserer Baukunst“ címmel, mely a müncheni Piper-cég kiadásában jelent meg. Meggyőző képek, világos példák, kissé túltengő szóbeli magyarázatok karján hirdetik ezt a könnyen látható igazságot. De a két német építész nem volna igazi háborús német építész, ha a belga és francia példákkal szemben azt nem vitatnák, hogy a „régijó porosz szokás ezzel szemben mindig a tartózkodást parancsolta a német építészre“ és itt, német földön nem is fejlődhetett ki oly féltelenség a drága anyagok halmozásában mint egyebütt. Nos, ezt az elfogulatlan kritika aligha fogja igazolni. Csak a legújabb időkben, a rideg ipusztériális építkezésben érvényesül a németeknél is az a helyes elv, hogy az építésnek minél kevesebb eszközzel, minél nagyobb mértékben kell a szükséglet és a cél megoldását biztosító teljesítményt létrehozni. Minekünk e könyv olvasása kapcsán nem a német építészet ökonomikusabb volta jutott eszünkbe, hanem az, hogy talán a háború után keletkező középépítés éppen az anyagi viszonyok parancsoló kényszerűsége következtében megszűnik majd olyan nyelven szólni, mely a római császárok-korabeli szellem kifejezéseit veszi kölcsön s megtanulja majd egyszerűen, okosan, logikusan valósítani meg a mai praktikus nemzedék kívánalmait.

TÜFESTÉSEK. Néhány német folyóiratban az utóbbi időben sűrűn látni egy angol származású német asszony kézimunkáit, melyek a hímezésnek egészen sajátos megnyilatkozásával valósággal dekoratív festményekre emlékeztetnek. Hösel Florence tüfestései ezek, melyek valóban a tüvel való festésnek remekei. Ez a művésznő egy-egy természeti tájnak, egy virágzó fának vagy kertrészletnek színpompáját adja vissza finoman a sík dimenziójába szorítva az elő formákat. Csodálatos hangulatuk van e képeknek. Az embernek a legügyesebb japán tüfestőmunkák jutnak eszébe, de még ezeknél is kevesebb eszközzel dolgozik Hösel asszony, akiben minden természet-

élmény a színes pamutvaló kifejezés megrogzítására törekszik. S a képeken még szinte ott van az első átélés frissesége, hamva is, mintha pamutvaló és tüvel írt vázlatok volnának képei. És fáradhatatlan szorgalommal maga festi meg az alapul szolgáló selymeket, szöveteiket s maga állítja elő azokat a növényi festékeket, melyeket színezésre használ. Hösel tüfestésű kézimunkái ma a legdivatosabbak Berlinben, párnái, terítői, falra akasztott hímezései nemcsak a lakásokban, hanem varieték, mozik, kávéházak asztalain és előcsarnokaiban is ott láthatók mindenfelé.

GYARMATI STILUS AMERIKÁBAN. Mint az egész világon, úgy az Egyesült-Államokban is tudvalevőleg erős mozgalmak vannak afféle „nemzeti“ építőhagyományok felkutatására, melyek egy új modern mozgalom magvát képezhetnék. Jessen Péter, a berlini iparművészeti múzeum jeles igazgatója most amerikai útjának e téren való tapasztalatairól is beszámol a Kunstgewerbeblatt mult évi utolsó számában. Az amerikai bevándorlottak, különösen a tizenhetedik században, akár Hollandiából, akár Angliából vagy más országból jöttek, szívesen építkeztek saját hazájuk módja szerint, de legerősebben mégis az angol építők és lakásberendezők hatottak ezeknek a korai települőknek ízlésére. A nagyobb múzeumokban a városok egész sorából vannak egykorú metszetek, melyek egységes városépítészeti törekvésekre engednek következtetést. De maradt meg néhány város is ily régi köntösben, ezek közt a legérdekesebb Salem városka Massachusetts államban. Mint a németeknél Nürnberg, vagy minálunk Lőcse, úgy őrzi e város régi polgári lakóházak szépségét, azokat az igénytelen tizenhetedik—tizennyolcadik századi házakat, melyekben hajósok, kapitányok, kereskedők éltek családjikkal. Lassanként bizonyos rendszerbe sorakoznak e házak, mely egyező, tetszetős külsőt ad valamennyiöknek. Megtört, a szomszédházhoz simuló oromfal, egyforma tagozású ablakok, lapos vagy csak gyenge hajlású háztetők adják meg az egységet. A bejáratokat különös gondal képezik ki, mindegyik más, mind hirdetője egy-egy becsületes mester ötletes voltának. A tizenkilencedik századig tart ez az építkezés, egyre növekvő díszítő kedvvel, de mégis megkapó mértéktartással, szerénységgel. A ház háta mögött mélyen elnyúló kert a homlokzat elé is kerül egy keskeny csikon, melyet tetszetős fehér rács kerít el a gyalogjárótól. Ezeknek díszei a becsületes mesterségbeli tudásnak jól ácsolt vagy faragott emlékei. Nagyon kedvesek az ablakrácsok is, de kivált a minden ház előtt más-más alakot öltő sárkaparók, melyek egyszerűen, de sok derűvel

szólnak hajdani kovácsmesterekről. A temetőművészet is e városkában őrzi a legszebb faragott köveket. És a lakásberendezőművészet emlékei is itt tanulmányozhatók legjobban. A szobák többnyire alacsony faburkolattal vannak bevonva, felettük igen vidám papírkárpit rájuk nyomott sokféle tájképpel, melyek közt indiai vidékek is nagy számmal akadnak. A szoba dísz tárgya a kandalló, fából faragott vagy fehér márványba vésett barokk ornamentikával. A bútorok legjavát már csak múzeumokban lehet megtalálni, például a Bolle-féle gyűjteményben New-Yorkban és lehetett látni a Metropolitan-Múzeum 1909. évben rendezett kiállításán. Ezek közt azonban nehéz megkülönböztetni az amerikai eredetűt az angoltól. Jellegzetesebbek csupán a tizenhetedik századból való durva tölgyfabútorok, szekrények, kredencek, székek és asztalok. Az angol késői reneszánsz díszei, formái itt olyasféle naivitással és utánérzéssel jelentkeznek, mint a népművészetben szoktak. De már a tizennyolcadik század elején a diófa és a mahagonifa váltja fel a tölgyet és együttal kényelmesebb formák, új bútortípusok kapnak lábra. Fiókos szekrény, karosszék, támlásszék ezidőben már mind az angol bútortervezők mintakönyveit utánozza és a bevándorolt angol asztalosok sohasem távolodnak el messzire hazájuk ízlésétől.

AZ ÓRÁSBOLT KIRAKATA. A berlini rendőrség büntetés terhe alatt figyelmeztette az ottani órásokat, hogy a kirakataikba tett órák pontos és egyöntetű járására ügyeljenek. Minálunk az effélékre nem kell figyelmeztetni az órásokat, nálunk a kirakatokba tett órák egyáltalában nem járnak, mert az efféle kicsiségek sem az órást, sem az órát nem érdeklik. A kirakatainkban látható óráknak sokkal komolyabb céljaik vannak: az ízlésetelenség múzeumába kíváncsoznak és meg akarják győzni a járókelőt arról, hogy mivel ruffthatná el leginkább szalónja asztalát vagy ebédlője falát, ha erre a célra 100—400 koronát nem sajnál. Elég egyetlen séta, mondjuk, a nagykörúton végig, hogy meglássuk, hányat ütött az óra — az ízlés fejére. Itt sorakoznak a szalónórák alabástromtalapzattal, francia bronzszoborral, mely dühös kovácslegényt ábrázol, aki kalapácsával az óra számlapjára mutat, melyen babilóniai álmoskönyvek rejtelmes számjegyei sorakoznak olvasható római számok helyett. Itt van az úgynevezett kripta-óra, mely márványból családi síremléket ábrázol, két sarkán két hatalmas bronzfáklyával, míg a sírkamrából dühös orosz-lánok törnek elő a bronz állatszeliidítő felé, jelezve, hogy az idő halad és az élet rövid, de a művészet hosszú. Itt vannak a maha-

góni, a tölgyfa, a száz évig járó, de esztergályozott prűtykőkkel teleragasztott óraházak, itt vannak az úgynevezett juxorák, mint azok, amelyekben egy csúcsíves toronyban apró törpék kellik fel éles berregéssel reggel az embert és a lombfűrészművek, melyekben egy tépett kakukmadár huhog olykor és a legjuxosabbak a lábasra szerelt óraművek, amelyeknek hosszú nyele van és a számlapon egy szakácsné meg egy kukta festve pofozzák egymást. Mily egyszerűek, komolyak és nyugodtak ezekhez a slendrián gyári portékákhoz képest a régi órásmesterek empírestilű vagy egyszerű négyszögű és üveggel fedett szekrénybe zárt órái, amelyekben nem a bronzmű, a meglepetés, a fenevad és a huhogás voltak fontosak, hanem a tiszta, jó számlap, a pontos szerkezet és a csinoság minden követelőzés nélkül.

A ROMANTIKUS ÉS A SZÉP GŐZGÉP. Nemrégiben egy német képeslap hetvennyolcvan évvel ezelőtt készült gőzgépeket mutatott be. A technika fejlődésének kezdetéről valók ezek, amikor az emberek szeme még a gőzgéptől is bizonyos „romantikus” szépséget kívánt meg, mikor a híres technikus, Reuleaux utasításai szerint minden mérnök „szépíteni” igyekezett a gőzgépeket. Sajátságos szülőitől voltak e járványnak: olyan masinák keletkeztek, melyeknek az Akropolison kell keresni az ideáljait. E képek között ott látni a sanssoucii szökőkutak szivattyúzógépét, mely kétségbeejtő módon mutatja a gépkonstruktőr verejtékezését a csúcsívért, egy másik gépet, melynek háza egy miniatűr római templomot ábrázol és látni gyárépületeket, melyeknek kéményén a falazat kívül cifraságokkal van díszítve. A kedves biedermeier-időkben ilyen és hasonló tréfákkal iparkodtak a technika sivár külsejét eltüntetni. Mikor azonban Mayer Róbert felfedezte a mai technikai és gazdasági élet alapelvét, az erő megmaradásának elvét, új korszak kezdődött a technikában. Attól fogva minden gépen az erő és a munka viszonyát igyekeztek megállapítani és a technika minden alkotásán e viszonyt külsőleg is kifejezésre juttatni. Ezzel pedig nehezen volt összeegyeztethető, hogy az egyensúlyozók olyanok legyenek, mint az istenek fejei a görög szobrokon. A matematika és az erőviszonyok megállapítása jelentette a romantikus gőzgép halálát és a művész menekülését a technika területéről. De ha a művész elmenekült is onnan, a technikusok lassanként mégis megtalálták a gőzgépnek, a vashídnak, a gyárépületnek azt a célszerűségi formáját, mely csak a hozzá nem értő szemében lehet művészietlen, az esztétikailag iskolázott szem

ezekben épp úgy megtalálja az arányok szép érvényesülését, mint a reneszansz palazzóinak sima homlokfalán, melyek eleinte szintén csak a matematika és a szilárdságtan elveit valószínűsítették meg. Újabban persze megint szóhoz jutnak az építészek és a művészek a gépiparban, de korántsem úgy, hogy egy más művészet formáit akarnák a gőzgépre erőltetni vagy hogy ornamentumokkal raknák tele a vaskonstruksiókat, hanem éppen a sajátos technikai szépségek világába igyekeznek beleélni magukat és azoknak szellemében konstruálni erős és szolid gépipari munkákat. A szép gőzgép a cél, mely izzig-vérig át van hatva a vasnak és a munkaerőnek kifejezésével.

MŰVÉSZKÁRTYÁK. Egy nagy német grafikai vállalat úgynevezett Klingsporművész-kártyákat bocsátott ki mostanában, több sorozatot rendkívül izlées képeslevezőlapokból. E kártyák minden sorozatát egy-egy grafikus-művész tervezte, igen kevés rajzolt dísszel, főképpen a betűszedés izlées csoportosításával. Minden lap egy-egy emlékverset vagy mondást tartalmaz hazafias vonatkozással a mostani időkre s minden lap a tipográfiai ötletességnek, a kevés, de nagyon gondos formának szépségével lép meg. Tíz-ezrével forognak e lapok Németországban közközben, hatalmasan erősítve a művészi kultúrát és valóban méltóak arra, hogy az emberek e nagy idők szerény emlékjelei gyanánt porló írásaik közé helyezték. S amikor e lapokat látjuk, önkéntelenül is eszünkbe jutnak azok az úgynevezett „művész-kártyák“, melyeket minálunk árúsfának e néven a papirkereskedések és dohánytözsdek. A párisi Salon multszázadi kiállításainak színnyomatú reprodukciói, továbbá erdei ágakon himbálózó szerelmes párok és „humoros“ angol babképek édeskés hazugságai nevelik a magyar közönség grafikai izlését. És csak nagyritkán látni olcsó, egyszerű, a nyomdai művészet izlésével ható lapokat, melyek a tömegek neme-sőbb érzéseire volnának hatással s nem érzékiségének vagy érzélgősségének cirógatói.

IPARMŰVÉSZET ÉS FILMVÁLLALKOZÁS. Most, hogy a magyar filmtechnika egyszerre és sohasem remélt arányokban kezd fel-lendülni, a filmipar a tőke érdeklődésének centrumába került és a létesülő új magyar filmvállalatok — mint a napilapokban olvas-suk — egymásután szerződtek dramaturg-jaikul a nevesebb magyar írókat. Arról azon-ban nem értesítettek e közlemények, hogy egy ilyen alakuló nagy filmipari vállalat leg-utóbb — épen az Iparművészeti Társulat közvetítésével — egyik ismertebb magyar

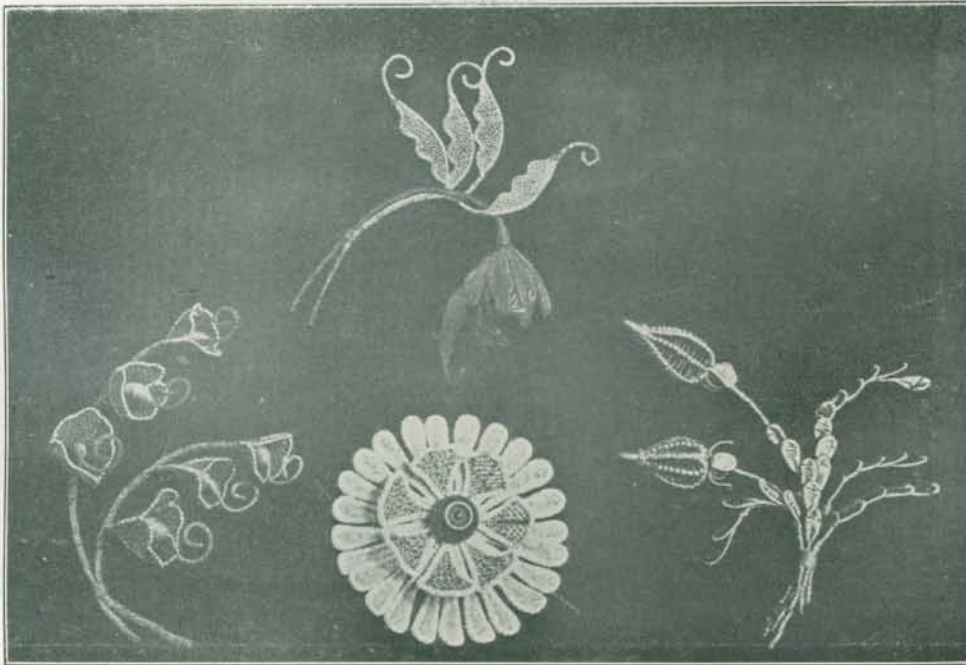
iparművészt is szerződte művészi munka-társául. Szerződte pedig oly széles feladat-körrel, amely méltán elégheti ki a legfoko-zottabb művészi ambíciókat, mert a belső szcenikai megoldásoktól a kosztümtervezésig és az architektonikus újításokig mindenben az új művészeti tanácsadó iniciálása fog érvényesülni. Mi, akik oly sokszor emeltünk szót ama szörnyű laposságok ellen, melyek a külföldi filmipar belső berendezésein, búto-rain és dekorációin uralkodnak, csak örömmel gondolhatunk arra, hogy ez az izlés nevében való újítás mitőlünk indul ki és más-részt nem zárkozhatunk el annak konstatalása elől sem, hogy ebben az érvényesülési lehe-tőségben épen a fiatal magyar iparművészek-nek még alkalmas munkakör kínálkozik. A mozi az ő mai — és egyre fokozódó — népnevelő és művelődési fontosságával semmi-képpen sem kicsinylendő feladatokat ad annak a tervezőnek, aki gyors ötletekkel, erős deko-ratív érzéssel és az újhoz való bátorsággal bír. A nagy technikai változások világában épen az iparművészeknek kell egy olyan új főmegművészet kialakulását elősegíteni, amely-nek műveltség-történeti jelentősége ma még kiszámíthatatlan.

A MŰVÉSZET DEMOKRATIZÁLÁSA. Az Iparművészeti Társulat legutóbbi közgyű-lésén egy felszólaló azt vetette e lap szer-kesztőjének szemére, hogy a művészet demo-kratizálásának eszméjét nem támogatja eléggé. Egy közleményünk-ből vélte ezt kiolvasni, mely nemrégiben jelent meg Levelesláda rovatunk-ban és amelyben elpanaszoltuk, hogy Magyar-országban — sajnos — azért nem fejlődhetik eléggé a polgárság számára való művészet, mert a művészetnek a mecénásai javarészt még mindig az egyházi, születési, és pénz-arisztokrácia rétegeiből kerülnek ki. Hogy e tény megállapítása éppenséggel nem jelenti annak a helyeslését, azt csak a makacs és idült elfogultság vonhatja kétségbe és hogy mi viszont e lapban sohasem a művészet demokráciája ellen szálltunk síkra, hanem ellenkezőleg a legszélesebb társadalmi réte-gek életét szépítő művészeteket sürgettük és sürgetjük, azt megint csak az nem veszi észre, aki mindenáron Botond bárdjával akarja döngetni a — nyitott kapukat.

Kétféle művész van. Egyesek hozzák a felele-tet, mások pedig a kérdést. Meg kell állapíta-nunk, hogy kikhez tartozunk, azokhoz, kik vála-szolnak, vagy a kérdezőkhöz. Mert az, aki kér-dez, nem lehet egyúttal a választadó. Vannak művek, melyek várnak s amelyeket sokáig nem ért meg senki. Mert megadják a választ oly kér-désekre, amelyeket még nem vetett föl senki. Mert a kérdés sokszor a válasz után jön. Wilde O.

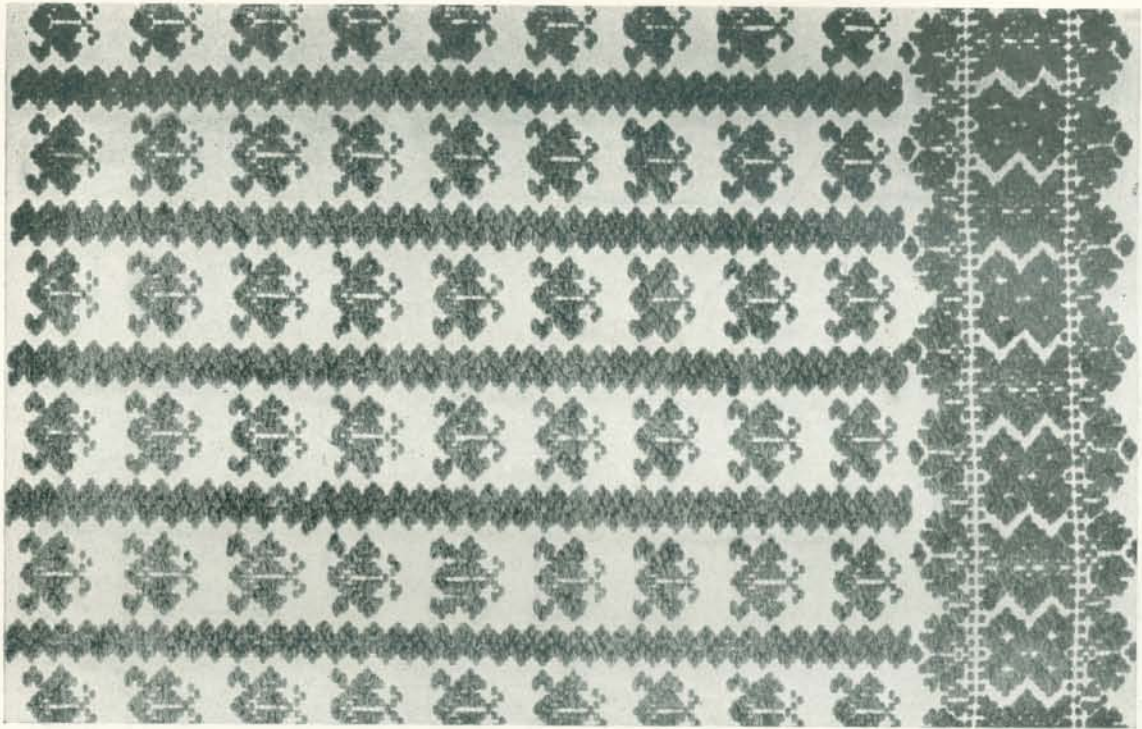
107

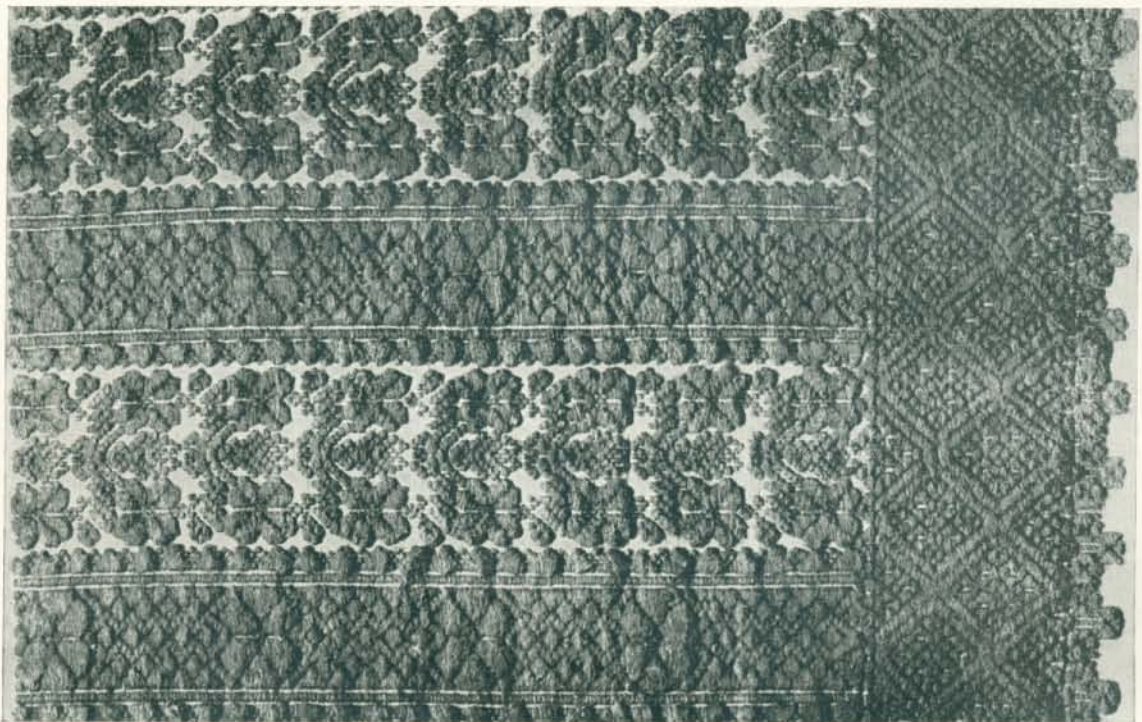
108

107. Angol pohárszék 1900-ból az O. M. Iparművészeti Múzeumban. — 108. Nagy Katinka: Művészi virágtervezetek.

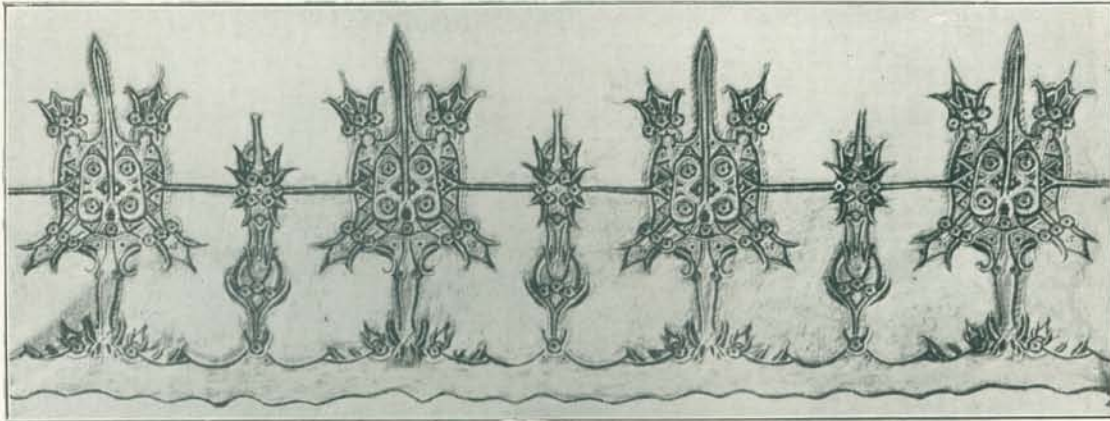
107. Englischer Kredenz 1900. Im Budapester Kunstgewerbemuseum. — 108. K. Nagy: Blumenkompositionen.

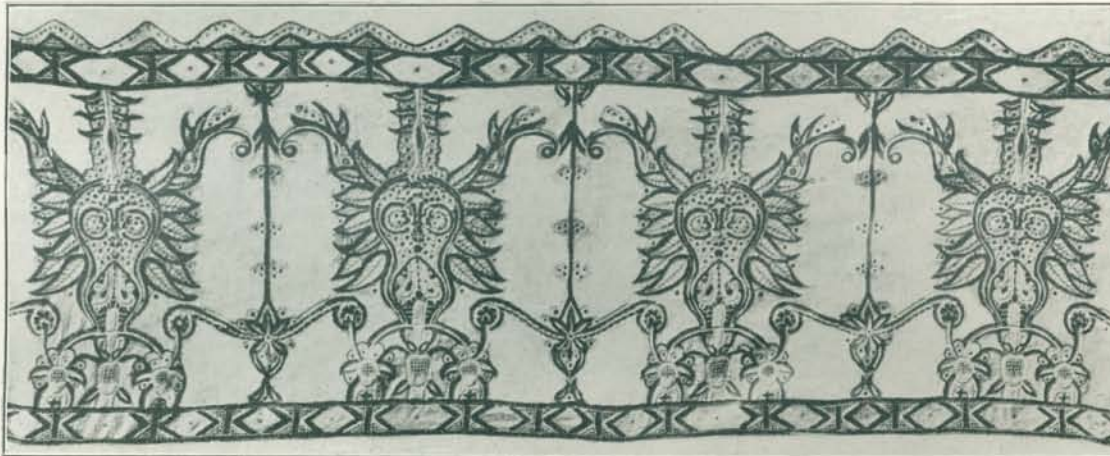
109

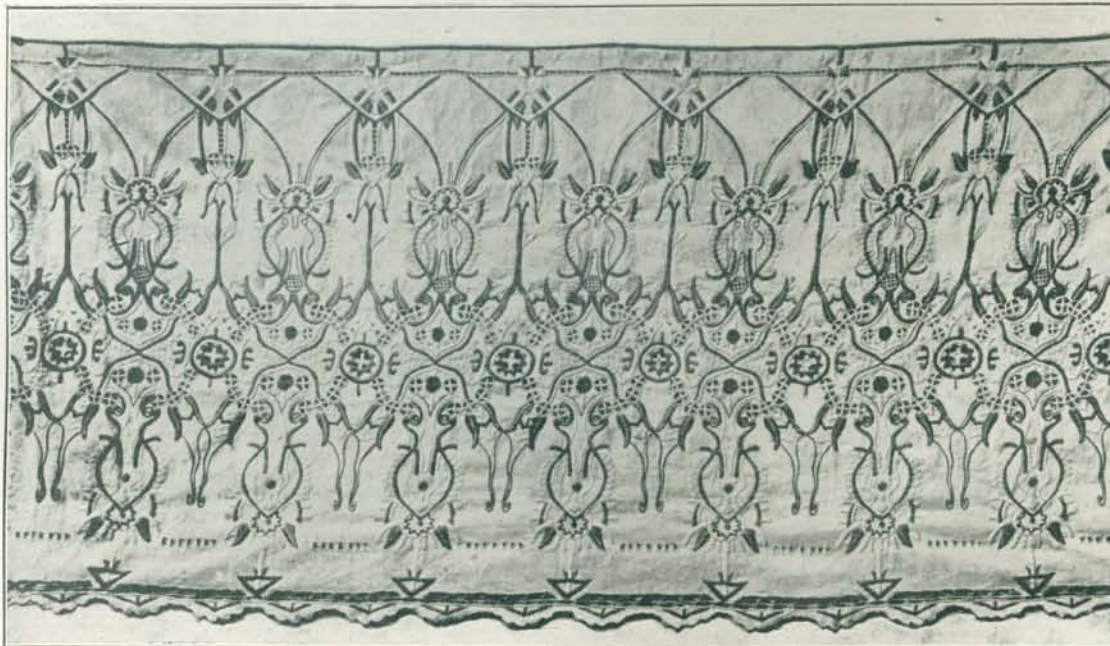
110

111

112

113

111—113. Nagy Sándor: Meseornátushoz tartozó papi ingek hímzései. Sárga selyem és fehér cérna. Készítette: Zaboránszky Ilona.

111—113. A. Nagy: Leinensstickereien zu einem Messornat (gelbe Seide und weisser Zwirn). Ausführung: Helene Zaboránszky.

167

114

168 114. Nagy Sándor: Toldi. Szövött faliszőnyeg.

114. A. Nagy: Toldi. Gewebter Wandteppich.

115

116

117

115—117. Nagy Sándor: A lipótmezei áll. fébolyda kápolnájának mozaikablakai. Készítette: Roth Miksa.

115—117. A. Nagy: Mosaikfenster der Kapelle der Landesanstalt für Geistesranke, Budapest. Ausführung: M. Roth.

118

170

118. Nagy Sándor: A lipótmezei áll. tébolyda kápolnája egyik mozaikablakának részlete. Készítette: Roth Miksa.

118. A. Nagy: Teil eines Mosaikefensters d. Kapelle d. Landesanstalt für Geistesranke, Budapest. Ausführung: M. Roth.

119

119. Nagy Sándor: A lipótmezei áll. tébolyda kápolnája egyik mozaikablakának részlete. Készítette: Roth Miksa.

119. A. Nagy: Teil eines Mosaikfensters d. Kapelle d. Landesanstalt für Geisteskranken, Budapest. Ausführung: M. Roth.

171

120